

راهبردهای ارتقای عملکردی فضاهای گذران اوقات فراغت

مطالعه موردی: مجموعه تفریحی دیدگاه سندج

هوشمند علیزاده* - دکتری طراحی شهری، استادیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری دانشگاه کردستان hoshali@yahoo.co.uk
محمد حامد عبدی - دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشکده هنر و معماری دانشگاه کردستان
آرمان رحیمی کاکه جوب - دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشکده هنر و معماری دانشگاه کردستان

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۲/۴/۱۳

چکیده

مجموعه تفریحی دیدگاه (پارک ملت) در موقعیت ورودی شهر سندج با حوزه عملکردی در مقیاس شهر و پیشینه تاریخی غنی در خاطرات جمعی شهروندان که به دلیل بی‌توجهی و برخی اقدامات نادرست مدیریتی، کارکرد اجتماعی آن در رفع نیازهای فراغتی ساکنان کم‌رنگ شده، به‌عنوان مطالعه موردی انتخاب شده است. به منظور پوشش هدف اصلی تحقیق که عنوان مقاله را در بر می‌گیرد، مقاله حاضر می‌کوشد تا با روش توصیفی-تحلیلی منتج از رویکرد غالب در مبانی نظری و تجربیات عملی، به راهبردهای احیای حیات اجتماعی این فضا دست یابد. داده‌های تحقیق از طریق مشاهدات میدانی، طراحی و تکمیل پرسشنامه در میان استفاده‌کنندگان و مصاحبه با افراد صاحب نظر جمع‌آوری شده و با کمک مدل تحلیلی سوات، سنجش وضعیت موجود و با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی^۱، به عنوان یکی از روش‌های حل تصمیم‌گیری چندمعیاره اولویت‌بندی عوامل، حاصل شده است. سپس در مرحله پایانی با توجه به اولویت‌های به دست آمده، راهبردهای نهایی به منظور ارتقای عملکردی پارک تدوین شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که زیر مؤلفه‌های سرزندگی، پاکیزگی محیط و نفوذپذیری و حرکت به ترتیب بیشترین امتیاز را به دست آورده‌اند. این بدان معنی است که راهکارهای پیشنهادی باید بیشتر در راستای مؤلفه‌های مذکور و با اولویت آن‌ها در نظر گرفته شوند.

واژگان کلیدی: فضاهای گذران اوقات فراغت، پارک‌های شهری، پارک دیدگاه سندج، مدل سوات، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی

* نویسنده مسئول مقاله

1 Analytical Hierarchy Process (AHP)

۱. مقدمه

با افزایش جمعیت شهرنشین، تغییر در الگوی کار و زندگی و فاصله بیشتر از خاستگاه‌های طبیعی به عنوان مقر و بستر تأمین آرامش فکری و روحی انسان در زندگی مدرن، نیاز به تفریح و فراغت در میان شهرنشینان افزایش یافته و به یکی از مهم‌ترین نیازها تبدیل شده است. گذراندن اوقات فراغت مجموعه فعالیت‌هایی را در بر می‌گیرد که شخص به میل خود خواه برای استراحت، خواه برای تفریح و یا برای گسترش اطلاعات، آموزش شخصی یا مشارکت آزاد اجتماعی یا بروز خلاقیت، در زمانی فارغ از تعهدات شغلی، خانوادگی و اجتماعی به عهده می‌گیرد. به بیان ساده‌تر فراغت فعالیتی است که به خاطر کیفیات ارضا کننده‌اش در آزادی نسبی انتخاب می‌شود (لس‌هی‌وود و دیگران، ۱۳۸۰: ۳۸۴). فعالیت‌های فراغتی طیف وسیعی از فعالیت‌ها همچون هنری، فرهنگی، ورزشی، زیارتی، سمعی و بصری، استراحت و تفریح، روابط اجتماعی، ارتباط با طبیعت، مطالعه و فعالیت‌های رایانه‌ای را در بر گرفته و هر کدام نیازمند بسترهای خاص خود می‌باشند (Amestoy, 2008: 65). فعالیت‌های تفریحی که در عرصه‌های بیرون از خانه صورت می‌گیرد، بیشتر جنبه مشارکتی و جمعی دارد که نیازمند فضا و امکانات ویژه‌ای است. در این راستا، فضاهای عمومی سهم عمده‌ای در تأمین بستر شکل‌گیری و انسجام چنین فعالیت‌هایی را به عهده دارند. پارک‌های شهری به‌عنوان بخشی از فضاهای عمومی شهر با غلبه عنصر فضای سبز، جاذب جمعیت بوده و زمینه را برای تعامل اجتماعی و گذران اوقات فراغت از نظر تفریح، سرگرمی، ورزش، مطالعه و استراحت و تفریحات طبیعت محور فراهم می‌کند. فضاهای سبز شهری، بخشی از نواحی شهری هستند که با پوشش گیاهی طبیعی و یا حفاظت

شده در مقابل نواحی سنگفرش شده و یا ساختمان‌ها قرار می‌گیرند (Balram and Dragicevic, 2005:149). آن‌ها به عنوان بخش لاینفک نواحی شهری اهمیت قابل توجهی در بهبود کیفیت زندگی ساکنان و پایداری محیطی شهرها دارند (Gupta et al., 2012:325). از مهم‌ترین مزایای آن می‌توان به فواید سلامتی محسوس برای انسان‌ها همچون کاهش استرس‌ها و فشارهای روانی، خنک‌سازی و متعادل ساختن دمای محیط‌های شهری، جذب هوای آلوده محصور شده و تولید اکسیژن و ایجاد فرصت برای افراد برای شرکت در فعالیت‌های فیزیکی اشاره کرد (Villeneuve et al., 2012:52). همچنین این نواحی به عنوان یک منظر زیبایی بصری، در کاهش صداهای مزاحم و رفع یکنواختی فضایی شهرها مؤثرند (Graham, 2010:265). فضاهای سبز به لحاظ فرمی و شکلی در اشکال فضاهای سبز پهنه‌ای و فضاهای سبز خطی تعریف می‌شوند. فضاهای سبز پهنه‌ای، فضاهایی هستند که در نقشه‌های شهر به عنوان لکه‌های سبز دیده می‌شوند که شامل باغ‌ها و پارک‌ها هستند. فضاهای سبز خطی نیز، فضاهای سبز معابر و کمربندهای سبز را در بر می‌گیرد. در یک مفهوم جامع، پارک‌های شهری، فضاهای سبز طراحی شده در حوزة نفوذ شهر هستند که معمولاً به عنوان بخشی از فضاهای شهری در مالکیت عموم قرار دارند. ویژگی بارز این پارک‌ها، پوشیده شدن به وسیله گیاهان و درختان است که به لحاظ عملکردی بستری را برای تفریح و تفرج مراجعه‌کنندگان فراهم می‌آورند (Bjerke, 2006: 35). علی‌رغم درک ضرورت برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت این فضاها به وسیله مسئولین شهری، امروزه بسیاری از آن‌ها به نفع ساخت‌وسازها به ویژه روان‌سازی ترافیک شهری از بین می‌رود. همچنین مشکلات اعتباری شهرداری‌ها و عدم

۵۵

شماره چهارم

تابستان ۱۳۹۲

فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات

راهبردهای ارتقای عملکردی فضاهای گذران اوقات فراغت
مطالعه موردی: مجموعه تفریحی دیدگاه سندج

توجه مدیریت شهری منجر به رهاسازی، فرسودگی کالبدی فضایی و عملکردی و در نتیجه کاهش حیات اجتماعی آن‌ها شده و بستر را به جای تفریح و تعالی شعور اجتماعی برای بزهکاری اجتماعی فراهم آورده است. در این راستا، مجموعه تفریحی دیدگاه (پارک ملت) در موقعیت ورودی شهر سنج با حوزه عملکردی در مقیاس شهر و پیشینه تاریخی غنی در خاطرات جمعی شهروندان، به دلیل بی‌توجهی و برخی اقدامات نادرست مدیریتی، کارکرد اجتماعی آن در رفع نیازهای فراغتی ساکنان کم‌رنگ شده است. بنابراین مقاله حاضر می‌کوشد تا به استناد رویکرد غالب در مبانی نظری و تجربیات عملی، از طریق مشاهدات میدانی و سنجش نیاز استفاده‌کنندگان، به تدوین راهبردهایی با کمک مدل تحلیلی سوات، به منظور احیای نقش اجتماعی این فضا پرداخته و عملکرد اصلی آن را به عنوان یک فضای فراغتی برجسته سازد.

۲. پیشینه نظری و عملی پژوهش

تاریخچه باغ‌سازی شامل عقاید، اقدامات و اشکالی می‌شود که از ایران باستان (همانند باغ‌های معلق در بابل) و همچنین سرزمین‌های اسلامی، ژاپن و چین سرچشمه می‌گیرد. در اروپا، پارک عمومی مانند دیگر عناصر مهم در واژگان جدید شهر مدرن، برخاسته از فعالیت‌ها و شکل شهری گذشته است (Stobart, 2002: 472). واژه (پارک) معمولاً اشاره به قطعه زمینی مشخص داشت که دارای ویژگی‌های منطری طبیعی و نیمه طبیعی بوده و برای اهداف مختلفی همچون تفریح به کارگرفته می‌شد. در قرون وسطی، پارک‌ها قطعه زمینی بودند که شکارگاه اشراف و خانواده سلطنتی را در بر می‌گرفتند و معمولاً به وسیله دیوارهای ضخیم و بلند حصارکشی می‌شدند. علاوه بر جنبه تفریحی، این شکارگاه‌ها برای نمایش ثروت و قدرت نیز مورد استفاده قرار می‌گرفت (Hutchison, 2010: 582). در طول زمان و در جریان روند تغییرات اجتماعی و اقتصادی کشورهای اروپایی، استفاده از اراضی شکارگاهی برای عموم مردم آزاد شد و برخی از مهم‌ترین فضاهای سبز را در شهرهای خاص همچون پارک‌های سلطنتی رجنت^۱ و ریچموند^۲ در لندن، لازینکی پارک^۳ در ورشو، باغ لوگزامبورگ^۴ در پاریس و تیرگارتن^۵ در برلین پدید آورد. توسعه پارک‌های شهری به صورتی که امروزه شناخته می‌شود، مربوط به سده نوزدهم میلادی است؛ زمانی که جوامع شهری صنعتی نیاز به فضاهای اجتماعی سبز شهری را در پی گسترش جمعیتی و فضایی شهرها و نیز در پی شرایط بهداشتی نامناسب، آلودگی، مسکن فقیرنشین و نبود خدمات پزشکی احساس کردند. در واقع این نیاز به بهبود، نه تنها در ارتباط با محیط‌های شهری بلکه در ارتباط با رفتار و شرایط طبقات کارگری در شهرها نیز قرار می‌گرفت (Byrne and Sipe, 2010: 10). از این رو پارک‌های شهری در سده نوزدهم، مشخصه رایج شهرهای اروپایی و آمریکایی گشت (Waley, 2005: 3). اولین پارک‌های شهری در ایالات متحده، چمنزارهای نسبتاً دست

نخوردهای بودند که اغلب برای چراندن دام و آموزش افراد غیرنظامی مورد استفاده قرار می‌گرفت. علاوه بر این فضاهای سبز بدون برنامه‌ریزی و طراحی نیز در اطراف شهرها بودند که به وسیله ساکنین برای تفریح و سرگرمی مورد استفاده قرار می‌گرفت. پس از پیدایش جنبش پارک‌سازی در آمریکا که منتج از مشکلات مشابه کشورهای اروپایی بود، پارک‌های منطری فراوانی با ابتکار فردریک لائوالمستد^۶، در سراسر آمریکا ایجاد شدند. این نوع پارک‌ها معمولاً بزرگتر از فضای عمومی عادی بودند و به عنوان پناهگاه‌های خارج از شهر بر اساس قواعد زیبایی‌شناختی دقیقی طراحی شده بودند (ستالو و دیگران، ۱۳۹۰: ۳۵).

در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ ساخت پارک‌های شهری با تأکید بر امکانات تفریحی به اوج خود رسید. پارک‌ها پیش از این در قالب پارک‌های منطری و نواحی حفاظت شده جنگلی ساخته می‌شدند و بیشتر بر تفریحات و سرگرمی‌های پرتحرک تأکید داشتند. اما از اوایل سده بیستم اصلاح‌طلبان اظهار داشتند که طراحان و برنامه‌ریزان باید موضعی فعال به منظور فراهم نمودن تفریحات سالم و بی‌خطر برای مردم شهری و به خصوص کودکان اتخاذ کنند. در آمریکا در دهه ۱۹۳۰ با سرمایه‌گذاری دولت فدرال، ساخت پارک‌های محلی با امکانات تفریحی آغاز شد. در این راستا اقدامات رابرت موزز^۷ در نیویورک قابل توجه می‌باشد (ستالو و دیگران، ۱۳۹۰: ۴۴). در همین دوران نیز استانداردهای برنامه‌ریزی پارک‌ها و فضاهای سبز شهری برای تخصیص حداقل میزان فضای مورد نیاز برای تفریح ساکنان شهری وضع شد؛ به طوری که در برخی از ایالات آمریکا، قانون حداکثر فاصله دسترسی از هر پارک، یک چهارم مایل (۴۰۰ متر) تعیین شد (Taylor, 1999: 435). کشور ما با وجود قدمت بسیار زیاد در هنر باغ‌سازی و حتی صاحب سبک بودن، از نظر برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای سبز شهری، اقدامات عملی خاصی به انجام نرسانده است و واجد جایگاه قابل طرح در دوران مدرن نمی‌باشد. در بسیاری از شهرهای امروزی، فضاهایی با عنوان باغ، پارک، فضای سبز ایجاد می‌شود که طراحی و اجرای آن‌ها معمولاً با شیوه‌های سلیقه‌ای و بدون بهره‌مندی از یک مبانی نظری در عرصه باغ‌سازی صورت می‌گیرد. دقت در نمونه بوستان‌ها و پارک‌های معاصرین نکته را روشن می‌کند که جامعه ایران به عنوان تمدنی که خود ایجادکننده باغ و دارای یکی از سبک‌های مهم باغ‌سازی در جهان است، فاقد روشی جدید برای طراحی باغ و پارک است (حیدرنتاج، ۱۳۸۹: ۶۶). اگرچه از دوره قاجار "پارک" به عنوان یکی از مظاهر تمدن مدرن جای خود را در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری در ایران باز کرد (براتی، ۱۳۹۰: ۱۴)، اما در سیر انتقال سبک‌های معماری و شهرسازی از کشورهای غربی به ایران،

۶ فردریک لائوالمستد (۱۸۲۲-۱۹۰۳) با الهام از جنبش شهر زیبا و سفری که در دهه ۱۹۵۰ به بریتانیا داشت، بسیاری از پارک‌های آمریکا را در شهرهای مختلف همچون نیویورک (پارک مرکزی)، بوستون، شیکاگو و مونتال طراحی کرد و ایده چند کاربردی بودن فضاهای سبز و دسترسی همگانی برای تمام طبقات شهروندان را بسط داد. او همچنین به پدر معماری منظر شهرت دارد.

۷ رابرت موزز (۱۹۸۱-۱۸۸۸) به عنوان یکی از چهره‌های تأثیرگذار در برنامه‌ریزی و ایجاد زیرساخت‌های شهری در نیویورک و در قرن بیستم بود. او در طی ۵۰ سال کار حرفه‌ای طرح‌های مسکن‌سازی عمومی، باغ‌راه‌ها و بزرگراه‌های ایالتی، شش پل و تونل بزرگ و بسیاری از پارک‌های جدید، تجهیزات فراغتی شامل استخرهای شنا، زمین‌های بازی، عرصه‌های نمایشگاهی و پارک‌های ساحلی را بنا نهاد. از مهم‌ترین پارک‌هایی که او ایجاد نمود، می‌توان به پارک ژاکوب رییس و ساحل اورچارد در پارک خلیج پلهام اشاره نمود.

- 1 Regents Park
- 2 Richmond Park
- 3 Lazienki Park
- 4 Luxembourg Garden
- 5 Tiergarten

بیشتر بر کاربری‌هایی با صرفه اقتصادی تأکید شده است (بهرام سلطانی، ۱۳۷۱: ۲۰۶). از این رو به اصول و معیارهای تدارک و طراحی فضاهای گذران اوقات فراغت در برنامه‌های توسعه شهری هم‌چون پارک‌ها توجه زیادی نشده است. اما امروزه با توجه به مشکلات ناشی از شهرنشینی شتابان (از قبیل انواع آلودگی‌ها، استرس‌ها و فشارهای روانی) و اهمیت گذران اوقات فراغت در فضاهای باز به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار در زندگی روزمره افراد، لازم است برنامه‌ریزان، طراحان و به ویژه مدیران شهری، گسترش و تقویت این فضاها را در دستور کار برنامه‌های توسعه شهری قرار داده

و در خصوص تجدید حیات فضاهای موجود نیز اقدام نمایند. در خصوص پیشینه عملی، علاوه بر کارهای بنیادی فردریک لائوالمسند، می‌توان به موارد دهه اخیر در چارچوب جدول ۱ اشاره کرد. در پژوهش‌های مذکور بیشتر، بررسی کارکردهای مختلف پارک‌های شهری هم‌چون فعالیت‌های فراغتی، سلامتی و فعالیت‌های فیزیکی شهروندان، ارتباطات و تعاملات اجتماعی استفاده‌کنندگان و برنامه‌ریزی و طراحی آن‌ها مورد توجه بوده است. روش برخورد غالب آن‌ها توصیفی-تحلیلی منتهی به ارائه راهبردهایی با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده از گروه‌های مختلف ذینفع و ذی‌نقوذ در

جدول ۱- مطالعات مشابه داخلی و خارجی در راستای موضوع پژوهش

پژوهشگران	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	روش پژوهش	یافته‌ها و نتایج
موتیارا و ایسامی (۲۰۱۲)	ویژگی‌های کاربردی پارک‌های کوچک شهری در کشورهای آسیایی؛ نمونه موردی شهرهای جاکارتا و یوکوهاما	شناسایی مشکلات پارک‌های کوچک شهری در شهر جاکارتا و یوکوهاما از طریق ارتباط با گروه‌های ذینفع	دارای روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از مشاهدات میدانی و مصاحبه با افراد ذینفع در جاکارتا و یوکوهاما شامل مصاحبه با دولت محلی، مسئولین، ساکنان	نتایج پژوهش نشان می‌دهد مشارکت دادن اجتماعات محلی در مدیریت پارک، در تقویت ارتباطات مردم با پارک موثر است.
ویج و همکاران (۲۰۱۲)	ارتقای پارک‌ها و فعالیت در پارک	بررسی تأثیر ارتقا در وضعیت پارک در شهروندی استرالیا بر روی افزایش استفاده از پارک و نیز بر روی افزایش فعالیت‌های فیزیکی و فراغتی کاربران	دارای روش توصیفی-تحلیلی به کمک پرسشنامه (گردآوری اطلاعات در سه بازه زمانی شروع مداخله، ۱۲ ماه پس از شروع و پس از بهبود وضعیت)	یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بهبود ویژگی‌های طبیعی و کالبدی پارک‌های شهری موجب ارتقاء استفاده از آن و افزایش فعالیت‌های فیزیکی در کنار فعالیت‌های فراغتی است
فریستون و نیکولز (۲۰۰۴)	درک فرصت‌های جدید فراغتی برای پارک‌های قدیمی شهری	بررسی مجموعه‌های از پارک‌های قدیمی در استرالیا و شناسایی نقایص موجود در پارک‌های قدیمی شهری و معرفی فرصت‌های جدید فراغتی	با روش تحلیلی-تطبیقی، پارک‌های قدیمی با معیارهایی همچون مساحت، سال ساخت، نوع دسترسی، کاربری مجاور و مدیریت و تجهیزات مورد بررسی قرار می‌گیرد.	- غالب پارک‌ها و فضاهای باز شهری با چالش‌هایی از قبیل تغییر گرایش‌های تفریحی، تغییر ساختار در جوامع شهری، مدیریت ضعیف و وجود ترس از جرم و جنایت روبرو هستند. - افزایش در کیفیت و قابل استفاده بودن پارک‌ها به عنوان نیرو محرکه‌ی تجدید حیات منجر به احیا حوزه‌های عمومی در شهری می‌شود - توجه به پایداری محیطی، ابتکارات اجتماع محور و راهبردهای فرهنگی در مقابله با چالش‌های موجود
لاهیجانیان و شیعه بیکی (۱۳۹۰)	ارزیابی پارک‌های شهری با استفاده از مدل SWOT و ارائه مدل مناسب (مطالعه موردی پارک هشت شهروندان)	- تحلیل وضعیت و ارائه الگوی مناسب برای پارک هشت شهروندان - بررسی نیازهای فزاینده شهروندان سمنانی به فضاهای تفریحی-فراغتی	با روش پیمایشی و تحلیل عوامل قوت، ضعف، فرصت و تهدید پارک با استفاده از مدل SWOT و توزیع پرسشنامه و تحلیل آمار آن با استفاده از نرم افزار اکسل	ارائه راهبردهایی بر اساس تحلیل‌های حاصل از ماتریس سوات و تدوین طرح‌ها، اصول و ضوابط پیشنهادی در جهت زیباسازی منظر و محیط و بهبود وضعیت موجود
فلاح و کلامی (۱۳۸۷)	تأثیر فضاهای باز شهری بر کیفیت گذران اوقات فراغت شهروندان	این مقاله سعی دارد با مشخص کردن نقش فضاهای باز شهری در گذران اوقات فراغت، به بررسی فضاهای باز شهری و مشکلات آن‌ها بپردازد	پژوهش به صورت تحلیلی-اسنادی با تمرکز بر بررسی وضعیت موجود فضاهای گذران اوقات فراغت در ایران	فقدان تناسب کمی و کیفی در تأمین فضاها در اکثر شهرهای ایران، نبود انطباق بین ساخت فضاها و نیاز و علایق استفاده‌کنندگان و در نتیجه متروک ماندن، عدم استفاده صحیح از آن‌ها از مهمترین یافته‌های این پژوهش است.

ماخذ: نگارندگان (برگرفته از پژوهش‌های پیشین)

کنار مشاهدات میدانی و استفاده از ابزارهای تحلیلی مناسب بوده است.

پارک دیدگاه ارائه شده است.

۳. روش شناسی پژوهش

با توجه به ماهیت پژوهش و اهداف آن، روش مورد استفاده توصیفی-تحلیلی است. در راستای این روش، ابزارهای اصلی گردآوری اطلاعات، مشاهدات میدانی، پرسشنامه و انجام مصاحبه با افراد صاحب نظر می باشد. پرسشنامه ها به تعداد ۱۵۰ مورد و به صورت تصادفی در میان استفاده کنندگان از پارک، صرف نظر از موقعیت شغلی و جایگاه اجتماعی آن ها در طول ایام هفته و نیز در ساعات مختلف روز و در بخش های مختلف مجموعه پارک توزیع شده است. پرسشنامه در دو قالب پرسش های باز و بسته (دوگزینه ای و چندگزینه ای) با هدف سنجش وضعیت عملکردی پارک از دیدگاه استفاده کنندگان طراحی شده است. البته در کنار ابزارهای اشاره شده، اسناد و داده های ثبت شده برای غنای بیشتر پژوهش و تهیه نقشه های پایه استفاده شده است. بعد از جمع آوری اطلاعات، ماتریس تحلیلی سوات با شیوهای جدید، به نحوی که اطلاعات سه منبع اصلی تحقیق در چارچوب نقاط قوت و فرصت به عنوان کیفیات مثبت و تهدیدها و ضعف ها به عنوان کیفیات منفی در راستای سنجش مؤلفه اصلی و فرعی تنظیم و تحلیل شده است. بر مبنای رویکرد ارزیابی تصمیم سازی چند معیاره^۱، عوامل چهارگانه ماتریس سوات اولویت بندی شدند. در این راستا از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی^۲ به عنوان یکی از روش های حل تصمیم گیری چند معیاره استفاده شده تا اولویت بندی مذکور را از طریق مقایسات زوجی بین عوامل انجام دهد. در نهایت پس از تعیین اولویت هر عامل، فهرستی از راهبردها و راهکارهای مناسب در ارتباط با ارتقای کارایی و عملکرد

۵۸

شماره چهارم
تابستان ۱۳۹۲
فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات

راهبردهای ارتقای عملکردی فضاهای گذران اوقات فراغت مطالعه موردی: مجموعه تفریحی دیدگاه سنندج

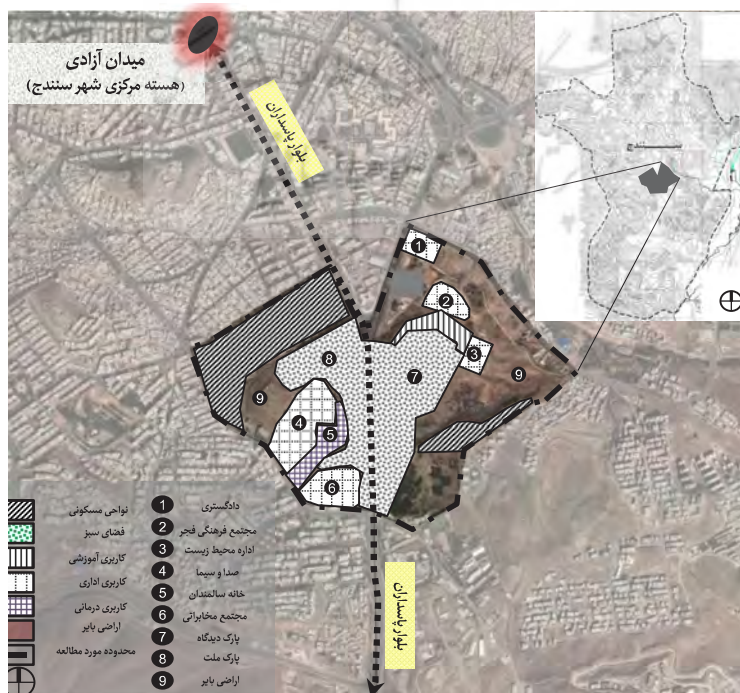
- 1 Multi Criteria Decision Making (MCDM)
- 2 Analytical hierarchy process (AHP)

۴. زمینه شناسی پژوهش: مجموعه تفریحی دیدگاه

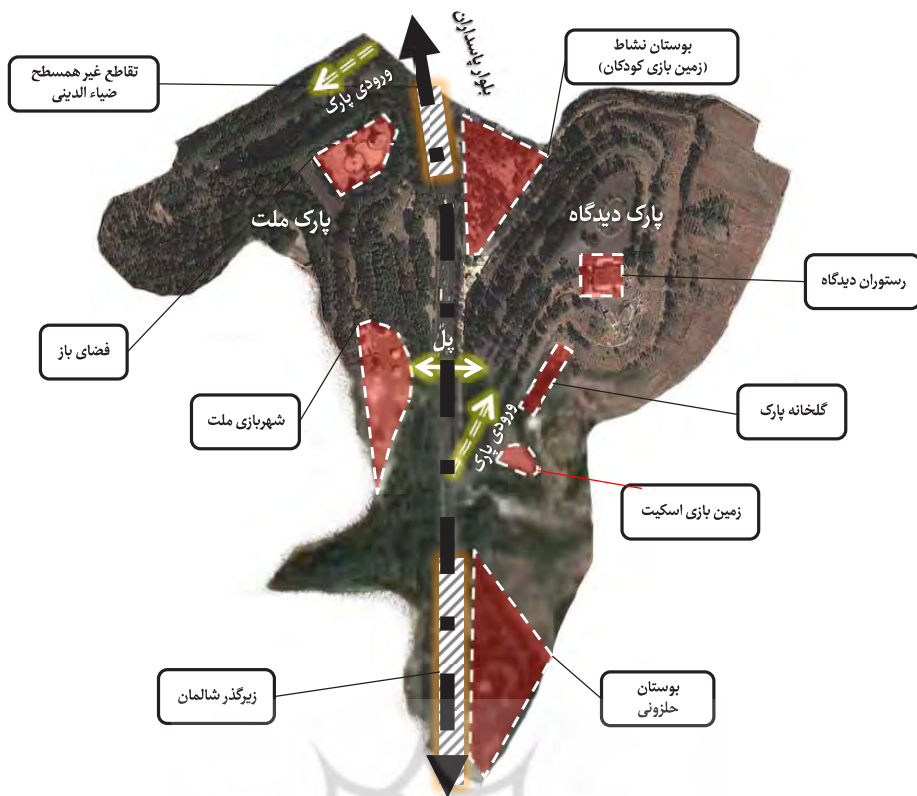
۴.۱. کلیاتی در مورد بستر مطالعاتی

شهر سنندج با جمعیتی معادل ۳۷۵ هزار و ۲۸۰ نفر در سال ۱۳۹۰، چهار هزار و ۶۵ هکتار از بستر طبیعی شهر را اشغال نموده است. با توجه به مطالعات طرح تفصیلی مصوب سال ۱۳۹۰، مجموع مساحت فضاهای سبز شهری یک میلیون و ۶۸۷ هزار و ۷۳۱ مترمربع بوده که مطابق با جمعیت سال ۱۳۹۰، سرانه فضای سبز شهری ۴/۴۹ مترمربع می باشد (طرح توسعه و عمران سنندج، ۱۳۹۰).^۳ شهر با موقعیتی کوهستانی بر روی یک بستر ناهموار گسترده شده است. بخش های متعددی از شهر بر فراز تپه هایی شکل گرفته که از مشهورترین آن ها می توان به تپه شیخ محمدباقر، تپه کرباسی، اولیابک، بهارمست، دیدگاه و... اشاره نمود که اکنون در اختیار عملکردهای گوناگونی از جمله مسکونی، فضاهای سبز، اداری و انتظامی است. موقعیت تپه ماهوری شهر سبب پدید آمدن دید و منظرهای بدیع و زیبا به عناصر مختلف شهر شده است. پارک دیدگاه، یکی از تپه ها در بستر ناهموار شهر است که در موقعیت ورودی شهر از طرف کرمانشاه واقع شده. این تپه به همراه تپه مقابل آن در ضلع غربی محور پاسداران (که در برگیرنده پارک ملت است) مجموعه پارک بلوار را تشکیل می دهند. این مجموعه تفریحی، مساحتی در حدود ۲۳ هکتار را در بر می گیرد که از لحاظ سلسله مراتب فضایی-کالبدی در بخش میانی شهر سنندج و واجد عملکردی شهری و فرمانطقه ای است (تصویر ۱).

۳ طبق مطالعات طرح تفصیلی شهر سنندج، سرانه پیشنهادی فضای سبز برابر با ۳۱ مترمربع می باشد.

تصویر ۱- موقعیت مجموعه تفریحی دیدگاه و عملکردهای مجاور آن - مأخذ: نگارندگان

تصویر ۲- عناصر تشکیل دهنده پارک - مأخذ: نگارندگان

تصویر ۳- الف- گسست روابط فضایی پارک در اثر سرعت بالای حرکت خودروها در بلوار پاسداران و زیرگذر شالمان در جنوب محدوده، ب- عملیات احداث زیرگذر ضیاء الدینی- مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

۴.۲. بررسی عناصر تشکیل دهنده مجموعه

مجموعه تفریحی دیدگاه از بخش‌های مختلف با عملکردهای گوناگون تشکیل شده است. فضاهای سبز تفریحی، فضاهای بازی کودکان و شهریازی، محوطه‌های ورزشی، گلخانه، بوفه‌ها و رستوران، مهم‌ترین عملکردهای تفریحی مجموعه است. همچنین این پارک به وسیله عملکردهایی همچون اداره محیط زیست، مجتمع مخابراتی، خانه سالمندان، واحدهای مسکونی و تجاری، هنرستان کشاورزی، دادگستری و نیز بخش عظیمی از زمین‌های بایر احاطه شده است. دسترسی اصلی مجموعه از بلوار پاسداران^۱

۱ بلوار پاسداران از شریان‌های اصلی شهر سنج است که ارتباط دهنده بخش مرکزی شهر با جنوب شهر و در راستای شمال به جنوب شهر کشیده شده است. این محور با قرارگیری

تأمین می‌شود. این بلوار مجموعه پارک را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌کند و به دلیل نقش آن در ترافیک عبوری شهر، دو زیرگذر در ابتدا و انتهای آن (شمال و جنوب) به منظور روان‌سازی ترافیک شهر برنامه‌ریزی و طراحی شده است (تصویر ۲). زیرگذر شالمان (واقع در جنوب پارک) احداث شده و زیرگذر جنوبی (زیرگذر ضیاء الدینی) در حال احداث می‌باشد. (تصویر ۳).

مطابق جدول ۲ عناصر تشکیل دهنده ساختار پارک را می‌توان به دو دسته عناصر طبیعی و مصنوع تقسیم نمود. عناصر مصنوع، شبکه ارتباطی و ورودی‌ها، ابنیه، مبلمان و تجهیزات رفاهی درون پارک و

در مسیر جاده کرمانشاه، روزانه حجم عظیم ترافیک را از خود عبور میدهد. همچنین برقرار کننده دسترسی برای بسیاری از کاربریها همچون دانشگاه کردستان، دانشگاه علوم پزشکی، فرودگاه سنج و نواحی همچون شهرک بهاران، شهرک پیام و سایر نواحی مسکونی است.

جدول ۲- عناصر مصنوع و طبیعی پارک و ویژگی آن‌ها

عناصر	مؤلفه	ویژگیها
عناصر مصنوع	شبکه ارتباطی و ورودی های پارک	اهمیت به جریان سواره و عدم طراحی مسیرهای ویژه پیاده ناشی از شیب زیاد سایت و عدم امکان حضور خودرو. کف سازی غالب شبکه ارتباطی آسفالت بوده و بقیه مسیرها نیز به صورت طبیعی و بدون کف سازی خاص مسیر پیاده رها شده است (تصویر ۴).
		محدودیت در ارتباط پیاده دو تپه به دلیل عبور بلوار شریانی پاسداران به عنوان حایل کالبدی انسان ساخت و ارتباط به وسیله پل فلزی مابین دو طرف.
	ابنیه موجود در پارک	دو ورودی ماشین رو منشعب از بلوار پاسداران در بخش شرقی و دو ورودی برای بخش غربی سایت، یکی از آن‌ها از ضلع شمالی پارک منشعب از بلوار پاسداران و دومی از طریق واحدهای مسکونی همجوار (تصویر ۵).
		توزیع ابنیه در دو بخش شرقی و غربی (۲/۵ درصد از کل مساحت پارک). غالباً یک طبقه با مساحت کم و با عملکردهای متفاوت خدماتی و بهداشتی. مهم ترین این ابنیه شامل رستوران دیدگاه بر بالای تپه بخش شرقی (تصویر ۶-ب)، سرویس های بهداشتی در هر دو بخش، بوفه های اغذیه فروشی در لبه پارک با معماری خاص چندضلعی و گلخانه در بخش شرقی در دامنه مشرف به باغ زاله، اکنون به مکانی برای جمع آوری وسایل و ضایعات باغبانی (تصویر ۶-الف).
	تیمکت	نبود وحدت رویه خاص در احداث بناها، با وجود مصالح ساختمانی متفاوت در نما. مکانیابی عناصر مؤثر از ورودی های پارک و تاحدودی اصل همجواری با حرکت و مکث عابرین پیاده.
		۴۴ عدد (۱۵ مورد در زمین بازی کودکان (بوستان نشاط)، بیشتر در امتداد مسیرهای اصلی، بدون شکل واحد غالباً از جنس فلز و برخی از آن‌ها تخریب شده و کارایی خود را از دست داده است.
	وسایل بازی کودکان	دارای وسایلی از جمله سرسره، الاکلنگ، تاب و تونل (در بوستان نشاط)، زمین بازی اسکیت در ورودی بخش شرقی.
		با هدف ترویج ورزش و افزایش سلامتی شهروندان، به تعداد ۱۴ قطعه در بخش غربی و بالای تپه پارک ملت به صورت ردیفی و جنس آن‌ها از فلز و به صورت ثابت در زمین قرار دارند.
	وسایل ورزشی و بدنسازی	چراغ‌ها به صورت پایه بلند و پایه کوتاه (۶۰ عدد)، در امتداد مسیرهای اصلی و در بالای دو تپه دیدگاه و ملت، چراغ‌های تزئینی (۱۴ عدد) در لبه پارک.
		وجود نقاط کور و تاریک با توجه به تعداد اندک چراغ‌ها و در قسمت‌هایی نیز نورهای مزاحم کاربران پارک را آزار می‌دهد. (تصویر ۷).
چراغ	۱۵ عدد با جنس فلز و بدون درپوش عمدتاً در بخش شرقی پارک و در امتداد مسیر اصلی به تپه دیدگاه.	
	سه عدد (در دو بخش اصلی) که دو مورد آن خارج از سرویس است، جنس آن‌ها سنگی بوده و هر کدام با یک شیر خروجی به صورت پایه بلند طراحی شده‌اند.	
سطل زباله	نبود هیچ‌گونه سکوای اقامتی و جایگاه خاصی برای نشستن افراد و خانواده‌ها و استفاده از سطوح سبز شیبدار (چمن کاری شده) موجود در پارک برای اقامت.	
آب خوری	نبود هیچ‌گونه سایه‌بان و آلاچیق برای محافظت کاربران در مقابل عوامل جوی همچون تابش آفتاب و بارش برف و باران.	
سایر تجهیزات	پوشش گیاهی درون پارک را پوشش سطحی (چمن)، درختان، درختچه‌ها و گل‌ها تشکیل می‌دهد. از گونه‌های درختی استفاده شده می‌توان به کاج تهران، چنار، افاقیا چتری، افرا، توت، زبان گنجشک، سرو خمره‌ای و بیدمجنون اشاره کرد.	
عناصر طبیعی	پوشش گیاهی	نحوه کاشت درختان در پارک اغلب به صورت پهن‌های و ردیفی در امتداد شبکه‌های ارتباطی.
		غالب درختان کهن سال بوده و با ارتفاع بلند دارای نقش مهمی در سایه‌اندازی دارند.
عناصر طبیعی	پوشش گیاهی	بخش ناچیزی از سطح پارک را چمنزارها تشکیل می‌دهد که معمولاً در حاشیه شیب‌دار مسیرها اجرا شده است. همچنین برخی از سطوح شیب‌دار بدون پوشش گیاهی رها شده است.
		کاشت گل‌های تزئینی در پارک بسیار کم و ناچیز بوده و در اغلب نقاط وجود ندارد.
عناصر طبیعی	پوشش گیاهی	بخش عمده‌ای از اراضی پارک در بخش شرقی دارای پوشش گیاهان زراعی و قسمت زیادی از آن نیز فاقد پوشش گیاهی است (زمین‌های بایر).
		وجود نظرها‌های نقطه‌ای و خطی ناشی از ساختگاه طبیعی پارک به ویژه ساختار تپه‌ای آن (نظرگاه ثابت تپه دیدگاه در بخش شرقی، نظرگاه خطی مسیرهای سواره دورتادور تپه به ویژه در دامنه شرقی تپه دیدگاه و نیز تپه پارک ملت در بخش غربی مشرف به محور).
عناصر طبیعی	پوشش گیاهی	تعریف نشدن دید به اطراف به دلیل کاشت درختان و پوشش دید و انسداد دیده‌های راهبردی و محوره‌های دید به بیرون از پارک (تصویر ۸).
		مهم ترین دیده‌های محوری و راهبردی به عناصر شهر شامل دید به ارتفاعات آبدرد، تپه توش نودر، تپه پیرغریب، بلوار پاسداران و میدان آزادی

۶.

شماره چهارم

تابستان ۱۳۹۲

فصلنامه

علمی-پژوهشی

مطالعات

پارک

راهبردهای ارتقای عملکردی فضاهای گذران و اوقات فراغت

مطالعه موردی: مجموعه تفریحی دیدگاه سنندج

مأخذ: نگارندگان

عناصر طبیعی، پوشش گیاهی، نوع و آرایش آن‌ها را در بر می‌گیرد.

۴.۳. شناسایی نظام فعالیتی و رفتاری مجموعه

مراجعه به پارک، گروه‌های سنی مختلفی را در بر می‌گیرد که در مواقع خاصی از هفته و روز به پارک مراجعه می‌نمایند. مراجعه کودکان، نوجوانان و نیز جوانان به همراه خانواده‌های خود بیشتر به دلیل استفاده از زمین‌های ورزشی و بازی است که یکی از اصلی‌ترین عملکردهای پارک است (شکل ۹). شهربازی ملت، زمین بازی اسکیت، شهربازی کودکان در ضلع شمال شرقی محدوده و فضای باز مجاور گلخانه که به وسیله جوانان به عنوان زمین فوتبال مورد استفاده قرار می‌گیرد، از مهم‌ترین قرارگاه‌های رفتاری برای بازی و ورزش هستند. همچنین تعدادی از کاربران که غالباً در مجموعه‌های مسکونی اطراف ساکن هستند، برای نرمش و ورزش صبحگاهی به فضای باز بخش غربی پارک مراجعه می‌کنند. خانواده‌ها معمولاً در قالب گروه‌های سنی مختلف در روزهای آخر هفته از پارک دیدن می‌کنند. آن‌ها معمولاً از فضاهای باز کنار شهربازی و چمن‌ها استفاده می‌کنند. مسافران نرورزی و تابستانی نیز بیشتر فضاهای باز مجاور شهربازی و محور اصلی پاسداران را برای استراحت و برپایی چادر انتخاب می‌کنند. از دیگر قرارگاه‌های رفتاری، بوفه‌ها و کافه‌تریای لبه بلوار است که تداعی کننده رفتارهای ناهنجار اجتماعی در فضای عمومی است و حضور گروه‌های اجتماعی خاص را تسهیل نموده است. رستوران دیدگاه با کارکرد تجاری، قرارگاه رفتاری دیگری است که به منظورهای مختلفی همچون مراسم و جشن‌ها از آن استفاده می‌کنند. از جمله عملکردهای دیگر پارک دستفروشان می‌باشند. این رده فعالیتی معمولاً به صورت پراکنده در جوار قرارگاه‌های رفتاری ثابت پارک و در بر مسیرهای تردد کاربران قرار می‌گیرند. جمعه بازار پارک از جمله عملکردهای پویای پارک به حساب می‌آید که در طول یک سال اخیر به واسطه رویکرد ساماندهی دستفروشان به وسیله شهرداری برپایه شده و عملکرد آن از محوطه پارک حذف شده است. جمعه بازار مذکور معمولاً در جوار و امتداد محور پاسداران ضلع غربی پارک و بیشتر در فضای ورودی این ضلع برپا می‌شد. این فضا هم‌اکنون به واسطه اجرای پل زیرگذر ضیاءالدینی از بین رفته و پس از اجرای پل به دلیل حضور دهانه خروجی پارک، عملکرد پیاده‌مداری آن کاملاً مختل خواهد شد.

۴.۴. بررسی نتایج نظرسنجی از کاربران پارک و افراد صاحب‌نظر

با توجه به هدف اصلی پژوهش که سنجش نیاز استفاده‌کنندگان را در بر می‌گیرد، در مجموع تعداد ۱۵۰ پرسشنامه ۱۶ سؤالی در بین استفاده‌کنندگان از فضا توزیع گردید. از این تعداد، ۱۱۰ مرد و ۴۰ زن پاسخگو بودند. پرسش‌شوندگان رده‌های سنی ۱۵ تا ۵۰ سال را در بر می‌گرفت که ۷۶ درصد آن‌ها از تحصیلات کاردانی و کارشناسی برخوردار بودند. از مجموع پرسش‌شوندگان، ۴۶ درصد آن‌ها را افرادی با موقعیت سکونت در خارج از محدوده بلافصل پارک، ۲۰ درصد در محدوده مجاور پارک، ۲۰ درصد در شهرک‌های اطراف سنندج و ۱۴ درصد آن‌ها را نیز مسافرین در بر می‌گرفت. نتایج نظرسنجی

کاربران از فضای پارک، مطابق سؤالات طراحی شده، به همراه دیدگاه متخصصین و صاحب‌نظران و مشاهدات میدانی در جدول شماره ۲ جمع‌بندی شده است. این جدول براساس مؤلفه‌های کیفیت فضا در سه رده کلی عملکردی، تجربی-زیبایی‌شناختی و زیست‌محیطی با زیرمجموعه عوامل کیفی هر مؤلفه تنظیم شده است. در واقع این جدول مبنایی را برای تحلیل در چارچوب تکنیک سوات فراهم آورده تا به استناد آن بتوان راهبردها و سیاست‌های بهبود نظام فضایی-عملکردی پارک را تدوین نمود.

۵. تحلیل نتایج

یکی از اساسی‌ترین محدودیت‌های روش تجزیه و تحلیل سوات، ناتوانی آن در تعیین اهمیت عوامل، روابط بین آن‌ها و وزن‌دهی است. به منظور حل این مشکل و حصول نتایج مناسب، از روش تصمیم‌سازی چند معیاره استفاده شده است. روش مذکور در زمانی که تصمیم‌گیری به دلیل فراوانی گزینه‌های پیشنهادی و معیارهای تصمیم‌گیری متضاد، انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد، پرکاربرد بوده و چارچوب مؤثری را برای مقایسه گزینه‌ها براساس ارزیابی معیارهای متفاوت به دست می‌دهد. در این روش اولویت‌بندی عوامل براساس مقایسات زوجی بین عوامل صورت می‌گیرد (جدول ۳). پس از تعیین هر اولویت، در سطح بعدی راهبردها و راهکارهای متناسب، به منظور گسترش فعالیت‌های فراغتی و افزایش جذابیت پارک تدوین می‌گردد.

۶. تدوین راهبردها و راهکارهای پیشنهادی

در این بخش پس از تعیین اولویت هرکدام از عوامل حاصل از جدول سوات، نوبت به تدوین راهبردها و پس از آن راهکارهای پیشنهادی برای تعیین اولویت‌های اجرایی و کاربردی در حل چالش‌هایی است که پیش روی مجموعه تفریحی دیدگاه است. براساس نتایج جدول شماره ۳، زیرمؤلفه‌های سرزندگی، پاکیزگی محیط و نفوذپذیری و حرکت به ترتیب بیشترین امتیاز را به دست آورده‌اند. این بدان معنی است که راهکارهای پیشنهادی باید بیشتر در راستای مؤلفه‌های مذکور و با اولویت آن‌ها در نظر گرفته شوند (جدول ۴).

۷. نتیجه‌گیری

در این مقاله سعی شده که با استفاده از رویکرد حاصل از مبانی نظری و تجربیات عملی موضوع، مجموعه پارک دیدگاه به عنوان فضای باز عمومی شهر سنندج در راستای هدف اصلی تحقیق و تدوین راهبردهای ارتقای عملکردی پارک، مورد مطالعه قرار گیرد. قدمت پارک، قرارگیری آن در موقعیت ورودی شهر سنندج، برخورداری از ساختگاه طبیعی ویژه و حوزه عملکردی در مقیاس شهر، باعث شده که از پیشینه تاریخی غنی در خاطرات جمعی شهروندان برخوردار گردد. با این وجود، به دلیل بی‌توجهی و برخی اقدامات نادرست مدیریتی، کارکرد اجتماعی آن در رفع نیازهای فراغتی ساکنان شهر کم‌رنگ شده و به دلیل احداث دو پل زیرگذر در بخش‌های شمالی و

۱ به منظور وزن‌دهی و اولویت‌دهی به عناصر ماتریس از نرم‌افزار Expert Choice استفاده شده است.

جدول ۳- تحلیل مؤلفه‌های سه‌گانه در قالب مشاهدات میدانی،

مؤلفه	زیرمؤلفه	کیفیات مثبت	
		قوت‌ها (S) و فرصت‌ها (O)	مشاهدات میدانی (۱)
مؤلفه‌ی عملکردی	نفوذپذیری و حرکت (Permeability)	دیدگاه صاحب‌نظران (۳)	مشاهدات میدانی (۱)
	تنوع (variety)	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
	ایمنی و امنیت (Safety & Security)	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
	انعطاف‌پذیری (Flexibility)	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
	سرزندگی (Viability)	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
مؤلفه‌ی زیبایی‌شناختی	حس تعلق (Sense of Belonging)	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
	خوانایی (Legibility)	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
	شخصیت بصری	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
مؤلفه‌ی زیست محیطی	پاکیزگی محیطی	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
	هم‌سازی با طبیعت	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)

کیفیات منفی		
ضعف‌ها (W) و تهدیدها (T)		
دیدگاه صاحب‌نظران (۳)	دیدگاه کاربران فضا (۲)	مشاهدات میدانی (۱)
نیبود شبکه‌های حرکتی دوچرخه و پیاده. ترافیک بالای خودرو در بلوار پاسداران ناشی از احداث زیرگذر در جنوب محدوده و افزایش آن در اثر تقاطع غیرهمسطح در حال احداث ضیاءالدینی. محدود شدن ارتباط دو بخش غربی و شرقی پارک.	مشکل عبور از محور اصلی و ارتباط دو بخش ضعف دسترسی به حملونقل همگانی.	انسداد دیدهای مطلوب در اثر کاشت درختان. روابط ضعیف دو بخش پارک. نقش عبوری محور اصلی. احداث زیرگذر ضیاءالدینی. اتصال ناقص مسیرها. نبود پارکینگ. نبود مسیرهای ویژه پیاده و دوچرخه.
تهدید متروک شدن و فرسودگی عملکردی پارک در آینده ناشی از پروژه‌های در حال احداث همجوار و نزدیک پارک. ضربه پذیر بودن عملکرد مجموعه ناشی از نقص در فرهنگ تفریح و پارک روی در گروه‌های مختلف اجتماعی.	کمبود فضاهای فراغتی، بازی و ورزشی کمبود مکان‌های خدماتی و تجاری در درون و محدوده مجاور پارک و نیز مکان‌های فرهنگی-اجتماعی.	نبود تنوع در فعالیتهای فراغتی برای تمامی گروه‌های استفاده‌کننده. مورد ساخت و ساز قرار گرفتن زمین‌های خالی اطراف پارک به وسیله کارکردهای ناسازگار با پارک همچون دادگستری. وجود فضاهای گم شده و بی دفاع.
نورپردازی ضعیف بخش‌های گسترده‌ای از مساحت پارک. بستر وقوع جرم و جنایت به دلیل وجود زمین‌های بایر در اطراف پارک.	ایمنی ضعیف محور عبوری پاسداران. وجود کاربری‌های ناسازگار با حضور زنان و کودکان در پارک.	عبور سریع وسایل نقلیه موتوری از محور اصلی. خلوت بودن پارک در طول ایام هفته. نورپردازی ضعیف بخش‌هایی از پارک.
توسعه محدود مجموعه. عدم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های پارک و نوسازی آن.	نبود عرصه‌های همگانی برای گفتگو و بازدید و مکان‌های ویژه برای استفاده خانواده‌ها. بی‌توجهی به نیازهای کاربران در تعریف فضاهای پارک.	بستر محدود فعالیت‌های سرگرمی و بازی.
ورود وسایل نقلیه شخصی به پارک. فرسودگی وسایل بازی پارک. ثابت بودن فضاهای عملکردی-فراغتی پارک.	عدم پیوستگی مسیرهای پیاده احداث زیرگذر ضیاءالدینی و تخریب فضاهای ورودی پارک.	کمبود تجهیزات و مبلمان برای استراحت و گفتگو همچون نیمکت، صندلی، میزهای بازی و... فرسودگی وسایل شهرسازی. کف‌سازی نامناسب محوطه شهرسازی و مسیرهای پیاده.
مدیریت ضعیف مجموعه. عدم توجه به عناصر هویت بخش.	عدم استفاده از المان‌های هویتی محلی در موقعیت‌های مناسب در پارک.	عدم استفاده از المان‌های هویتی محلی در موقعیت‌های مناسب در پارک.
نبود عناصر شاخص و برجسته برای افزایش ادراک کاربران از فضا.	ورودی ضعیف مجموعه.	نبود تابلوهای راهنما و اطلاع‌رسانی ضعیف در سراسر پارک و سردرگمی کاربران در جهت یابی پارک. عدم تعریف ورودی شاخص مجموعه
تغییر در دید و منظر پارک از طریق ساخت و سازهای بلندمرتبه پیرامونی. از بین رفتن بخشی از پارک ناشی از اجرای پروژه تقاطع غیرهمسطح ضیاءالدینی در شمال مجموعه.	کاشت نامناسب، بدون هدف و معماری ضعیف پوشش گیاهی همچون نبود گل‌های تزئینی، وجود سطوح بدون پوشش و... .	احداث زیرگذر ضیاءالدینی. فرسودگی کالبدی ابنیه.
آلودگی هوا و صدا ناشی از ورود وسایل نقلیه شخصی. رهاسازی برخی سطوح بدون پوشش گیاهی و گل‌آلود شدن مسیرها در هنگام وقوع بارندگی. وجود زباله در بخش‌های مختلف پارک.	آلودگی هوا و صدای پارک ناشی از ورود وسایل نقلیه شخصی. نقص و کمبود تجهیزات رفاهی مؤثر در حفظ پاکیزگی همچون تعداد سطل‌های زباله، سرویس‌های بهداشتی و آبخوری‌ها.	آلودگی صوتی ناشی از عبور سریع وسایل نقلیه. آلودگی محیط در برخی نواحی در اثر ریختن زباله. وجود ضایعات و مصالح ساختمانی در پارک.
بی‌توجهی به جانمایی عنصر آب در اشکال آب‌نما، محور و استخرهای آبی مؤثر در ایجاد آسایش اقلیمی.	سایه‌اندازی اندک درختان در بخش شرقی.	تابش کم نور آفتاب در حوزه شمال غربی پارک و سایه‌اندازی بالای درختان. نبود حفاظ در برابر عوامل جوی. هم‌جهت بودن محور اصلی با جهت باد غالب شهر.

جدول ۴- امتیاز نهایی زیرمؤلفه‌های عملکردی، زیبایی شناختی و زیست محیطی

مؤلفه	امتیاز مؤلفه	زیرمؤلفه	نرخ ناسازگاری	امتیاز در زیرمؤلفه	امتیاز نهایی
مؤلفه عملکردی	۰/۵۴۷	نفوذپذیری و حرکت	۰/۰۴	۰/۲۷۶	۰/۱۵۱
		تنوع		۰/۱۵۴	۰/۰۸۴
		ایمنی و امنیت		۰/۰۹۳	۰/۰۵۱
		انعطاف پذیری		۰/۱۵۴	۰/۰۸۴
		سرزندگی		۰/۳۲۵	۰/۱۷۸
مؤلفه زیبایی شناختی	۰/۱۹۰	حس تعلق	۰/۰۱	۰/۱۶۳	۰/۰۳۱
		خوانایی		۰/۲۹۷	۰/۰۵۶
		شخصیت بصری		۰/۵۴۰	۰/۱۰۲
مؤلفه زیست محیطی	۰/۲۶۳	پاکیزگی محیطی	۰/۰۰	۰/۶۶۷	۰/۱۷۵
		همسازی با طبیعت		۰/۳۳۳	۰/۰۸۸

مأخذ: نگارندگان

تصویر ۴- کفسازی مسیره‌های موجود در پارک - مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

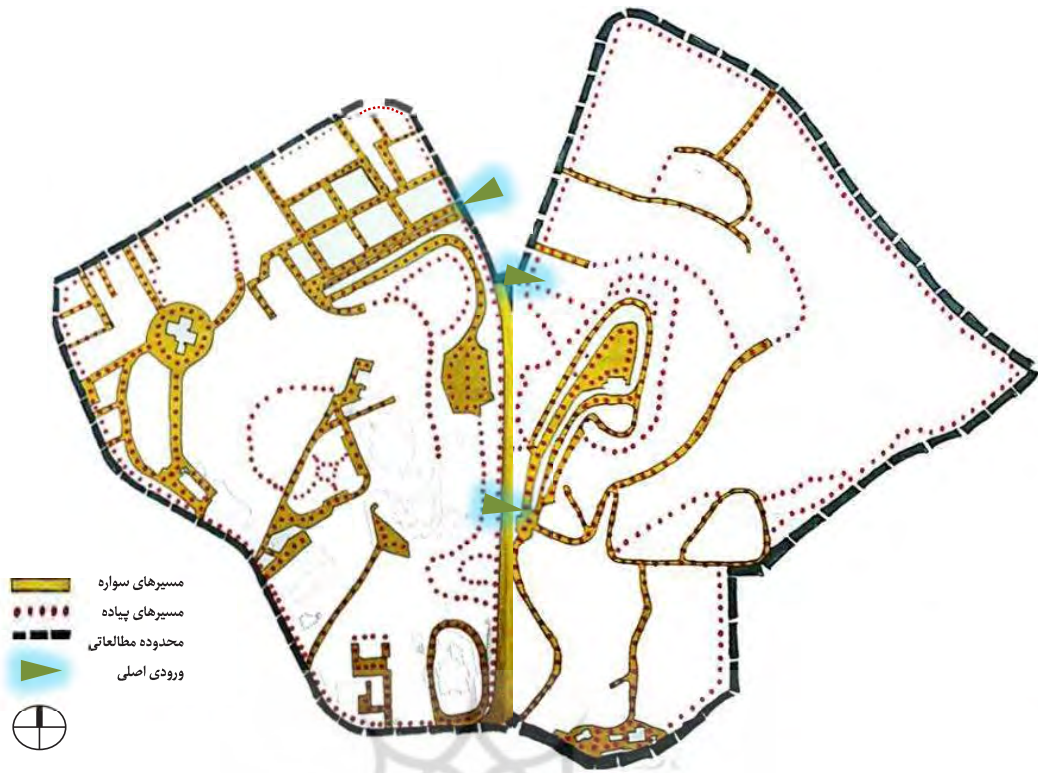
مربوطه در چارچوب چهار هدف و نه راهبرد کلی تدوین شد. پس از آن از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی به عنوان یکی از روش‌های حل تصمیم‌گیری چندمعیاره به منظور امتیازبندی مؤلفه‌ها استفاده شد. نتایج اولویت‌بندی مذکور دال بر آن است که زیرمؤلفه‌های سرزندگی، پاکیزگی محیط و نفوذپذیری و حرکت به ترتیب بیشترین امتیاز را به دست آورده‌اند. این نتایج راهکارهای اجرایی راهبردها

جنوبی، حیات اجتماعی آن در معرض تهدید می‌باشد. در این راستا با استفاده از روش تحلیلی سوات، عوامل سه‌گانه کیفیت محیطی و زیرمجموعه‌های آن‌ها بر حسب نتایج سه عامل تصمیم‌ساز (مطالعات میدانی، نظر کاربران پارک و افراد متخصص) در چارچوب نقاط قوت و فرصت به عنوان کیفیات مثبت و تهدیدها و ضعف‌ها به عنوان کیفیات منفی مورد سنجش قرار گرفت و راهبردهای

۶۴

شماره چهارم
تابستان ۱۳۹۲
فصلنامه
علمی-پژوهشی
مطالعات
پارک

راهبردهای ارتقای عملکردی فضاهای گذران اوقات فراغت
مطالعه موردی: مجموعه تفریحی دیدگاه سنندج

تصویر ۵- ورودی‌ها و مسیره‌های پیاده و سواره در مجموعه - مأخذ: نگارندگان

۶۵

شماره چهارم
تابستان ۱۳۹۲

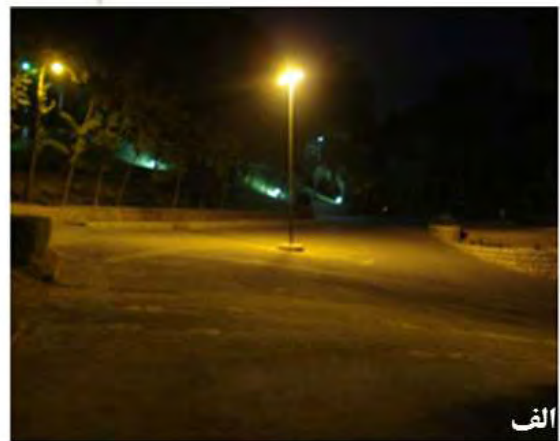
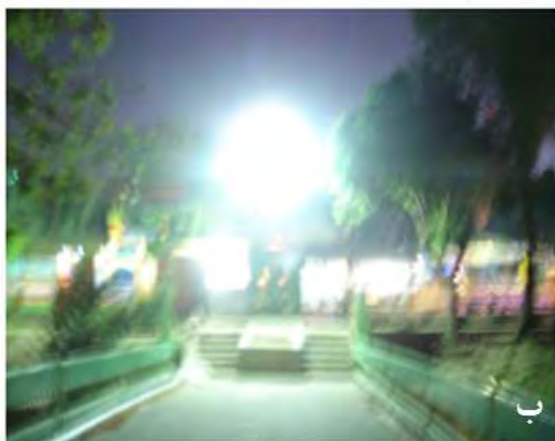
فصلنامه
علمی-پژوهشی

مطالعات
پارک

راهنمای‌های ارتقای عملکردی فضاهای گذران اوقات فراغت
مطالعه موردی: مجموعه تفریحی دیدگاه سنندج

تصویر ۶- الف-بنای گلخانه پارک، ب-رستوران دیدگاه- مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

تصویر ۷- الف-نورپردازی مجموعه، ب- نورهای مزاحم در محدوده- مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

جدول ۵- راهبردها و راهکارهای ارتقای عملکرد مجموعه تفریحی دیدگاه سنندج

اهداف راهبردی	راهبردها	راهکارها
ارتقای ساختار پارک، ایجاد فرم مناسب و افزایش جذابیت و سرزندگی در فضا	تقویت ارتباطات و افزایش دسترسی پذیری در محدوده مطالعاتی	نوسازی و اصلاح معابر موجود از طریق اتصال معابر، کف سازی مناسب، ایجاد زبانه های حرکتی معلولین و گسترش مسیرهای پیاده و دوچرخه. افزایش دسترسی همگانی به پارک با پوشش کامل شبکه ای سامانه حمل و نقل همگانی. اتصال دو بخش غربی و شرقی از طریق ساخت تله کابین، ایجاد زیرگذر و روگذر پیاده، آرام سازی ترافیک در بلوار پاسداران و باز طراحی پل دیدگاه. ساخت پارکینگ همگانی در اراضی بایر بخش شرقی به منظور جذب بیشتر استفاده کنندگان.
	ایجاد تنوع و گوناگونی در کارکردها و عملکردها و اصلاح کالبدی - فضایی پارک	گسترش زمین های بازی همچون زمین روباز فوتبال، استخر شنا، سالن چندمنظوره ورزشی و... در زمین های بایر اطراف پارک. استفاده از اصول باغ سازی ایرانی همچون محور آب در طراحی مجدد فضاهای مختلف پارک. انتقال برخی از عملکردها همچون فعالیت های تجاری به سطوح بالاتر. افزودن فعالیت های جدید و متنوع فراغتی همچون زمین های بازی و ورزش، مکان های نمایش و برپایی نمایشگاه ها، جشنواره های فرهنگی فصلی و دائمی. تجهیز مبلمان رفاهی پارک در سازگاری با اقلیم منطقه. ایجاد عرصه های عمومی به عنوان یک قرارگاه رفتاری سالم در فعالیت گروه های مختلف. انتقال کاربری های ناسازگار با پارک های شهری همچون کاربری های اداری به دلیل ایجاد تراکم و آلودگی ناشی از افزایش رفت و آمد.
	افزایش حس ایمنی و امنیت در مجموعه	نورپردازی نقاطی که قرار است شبانه مورد استفاده قرارگیرد. قرارگیری فعالیت های دائم و موقت در سراسر مجموعه به عنوان چشم ناظر بر پارک. تأکید بر حضور همیشگی مأموران انتظامی در پارک. استفاده از مصالح با کمترین خطر برای کودکان در ساخت مبلمان پارک.
ارتقای کیفیت زیباشناختی و بصری پارک	ایجاد تناسبات بصری و افزایش غنای حسی	ساخت مجسمه و تندیس های یادبود و مناسب با روحیه مکان و فرهنگ بومی مردم. استفاده از عنصر آب در طراحی فضاهای عمومی در پارک در قالب آب نماها، استخر، جوی و ... نماسازی هماهنگ و مناسب بناهای موجود در پارک. استفاده از نورهای تزئینی در نورپردازی فضاهای مختلف. تقویت دیدهای محوری، راهبردی و محلی مطلوب در پارک. ایجاد نشانه ها در مقیاس های مختلف در مجموعه برای افزایش خوانایی مناسب با هویت محدوده. تقویت و باز طراحی دونظرگاه اصلی مجموعه.
	استفاده از عناصر طبیعی در طراحی فضاهای پارک	تغییر در موقعیت درختان برای احیای دیدهای مطلوب و نظرگاه های نقطه ای و خطی. کاشت گل های زینتی و فصلی در سراسر محدوده. ایجاد سطوح سبز و بزرگ عمومی برای تقویت هویت پارک شهری. هدایت حرکات انسانی و توزیع آن در سراسر مجموعه از طریق معماری سبز و نحوه کاشت درختان. ایجاد باغ های کاربردی و آموزشی با توجه به امکان گسترش فضایی پارک. القای هویت خاص به فضاهای مختلف پارک از طریق تنوع در کاشت گونه های گیاهی. عدم کاشت گونه های آلرژی زا در مجاور زمین بازی کودکان.
ایجاد هویت و افزایش ویژگی های منحصر به فرد در مجموعه	تأکید بر پیشینه تاریخی و ذهنیت اجتماعی و افزایش احساس تعلق شهروندان	معرفی تاریخچه و هویت پارک به شهروندان و گردشگران. تبلیغات و اطلاع رسانی از فعالیت های فراغتی، تفریحی و ورزشی در پارک در سراسر شهر. تقویت مشارکت همگانی در فرآیند تصمیم سازی برای پارک. استفاده از علائم و تابلوهای راهنما در سراسر پارک. برگزاری جلسات اداری و سازمانی در فضای عمومی پارک.
کاهش چالش های زیست محیطی مجموعه	استفاده صحیح از عناصر سبز در پارک	کاشت و هرس درختان سایه انداز و سازگار با اقلیم منطقه. افزایش تراکم کاشت درختان و درختچه ها به منظور کاهش آلودگی صوتی ناشی از عبور خودروها در مسیرهای مجاور به ویژه در لبه بلوار پاسداران.
	توجه به بهداشت و پاکیزگی محیط	نصب سطل زباله و توزیع آن در مکان های مناسب. احداث آبخوری در نقاط مختلف پارک. تجهیز سرویس های بهداشتی. آموزش نکات بهداشتی و رعایت آن ها با استفاده از اطلاع رسانی گسترده از طریق تابلوها، بروشور و ...
	رفع آلودگی های ترافیکی	آرام سازی ترافیک در مسیرهای موجود با ممنوعیت و ایجاد محدودیت برای حرکت خودرو. انتقال محل تجمع خودروهای مسافربر در ورودی بخش غربی برای حفظ آرامش پارک.

مأخذ: نگارندگان

تصویر ۸- بی توجهی به دیدهای مطلوب در پارک- مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

تصویر ۹- الف- قرارگاه بازی کودکان، ب- ترکیب گروه‌های سنی کاربران- مأخذ: نگارندگان

شهری با استفاده از مدل SWOT و ارائه مدل مناسب (مطالعه موردی پارک ۸ شهرریور شهر سنمنان) «، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره سیزدهم، شماره یک، بهار ۱۳۹۰، صص ۵۹-۷۳.

۶. سازمان مسکن و شهرسازی استان کردستان (۱۳۹۰). طرح تفصیلی شهر سنندج، مهندسین مشاور تدبیر شهر، سنندج.

۷. حیدرنتاج، وحید (۱۳۸۹). «پارک شهری بالگوی باغ ایرانی»، مجله منظر، شماره ۱۰، صص ۶۶-۶۷.

۸. براتی، ناصر (۱۳۹۰). «باغ یا پارک: تقابل مفاهیم در دو زبان مختلف»، مجله منظر، شماره ۱۶، ۱۲-۱۵.

را سمت و سویی اولویت دار می بخشد. بدین معنی که به منظور دستیابی به هدف اصلی تحقیق باید راهکارهای مرتبط با این سه مؤلفه در اولویت برنامه‌های شهرداری قرار گیرد. اما آنچه فراتر از برنامه‌ریزی و طراحی این نواحی در شهرها اهمیت دارد، مدیریت صحیح و کارآمد این پارک‌هاست که در تداوم عملکرد فراغتی آن‌ها نقش بسزایی دارد. این مهم علاوه بر اینکه نیازمند مطالعه جداگانه‌ای است، همچون سایر موضوعات شهری تنها به وسیله یکپارچگی عملکردی نظام مدیریتی شهری حاصل خواهد شد.

منابع:

9. Amestoy, V.A., et al. (2008). The leisure experience, The Journal of Socio-Economics, No. 37, pp. 64-78.
10. Balram, S., Dragicjevic, S. (2005). Attitudes toward urban green spaces: integrating questionnaire survey and collaborative GIS techniques to improve attitude measurements. Landscape and Urban Planning, NO. 71, pp. 147-162.
11. Bayrne J., Sipe, N. (2010). Green and open space planning for urban consolidation - A review of the literature and best practice, Urban Research Program, Issues Paper 11, Griffith University.
12. Bjerke, T., et al. (2006). Vegetation density of urban parks and perceived appropriateness for recreation, Urban Forestry & Urban Greening, NO. 5, pp. 35-44.
13. Freestone, R., and Nichols, D. (2004). Realizing new leisure opportunities for old urban parks: the internal reserve in Australia. Land-Use Policy, 31, 1-12.
۱. بهرام سلطانی، کامبیز (۱۳۷۱). مجموع مباحث و روش‌های شهرسازی- محیط‌زیست، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات معماری و شهرسازی ایران، تهران.
۲. لو، ستا و دیگران (۱۳۹۰). نگرشی نو بر تنوع فرهنگی در فضاهای عمومی با تأکید بر پارک‌های شهری، مترجم و آراز مرادی مسیحی و دیگران، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، تهران.
۳. فلاح، محمدصادق و مریم کلامی (۱۳۸۷). «تأثیر فضاهای باز شهری بر کیفیت گذران اوقات فراغت شهروندان، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۲، زمستان ۱۳۸۷، صص ۸۵-۹۸.
۴. لس هیوود و دیگران (۱۳۸۰). اوقات فراغت، ترجمه محمد احسانی، انتشارات امیردانش، تهران.
۵. لاهیجانیان، اکرم‌الملوک و شادی شبعه بیکی (۱۳۹۰). «ارزیابی پارک‌های

- scape and Urban Planning, NO. 68, pp. 109–120.
14. Grahn, P., Stigsdotter, U. K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration, *Landscape and Urban Planning*, NO. 94, pp. 264–275.
 15. Gupta, K., et al. (2012). Urban Neighborhood Green Index – A measure of green spaces in
 16. urban areas, *Landscape and Urban Planning*, NO. 105, pp. 325–335.
 17. Hutchison, R. (2010). *Encyclopedia of urban studies*, USA: SAGE Publications.
 18. Mutiara, S., Isami, K. (2012). Characteristic of Public Small Park Usage in Asia Pacific Countries: Case Study in Jakarta and Yokohama City, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, NO. 35, pp. 412 –419.
 19. Stobart, J. (2002). Culture versus commerce: societies and spaces for elites in eighteenth-century Liverpool. *Journal of Historical Geography*, NO. 28, pp. 471–485.
 20. Taylor, D.E. (1999). Central Park as a model for social control: Urban parks, social class and leisure behavior in Nineteenth-Century America, *Journal of Leisure Research*, NO. 31, pp. 420–477.
 21. Veitch, J., et al. (2012). Park Improvements and Park Activity – A Natural Experiment, *American Journal of Preventive Medicine*, Vol. 42, NO. 6, pp. 616–619.
 22. Villeneuve, P. J., et al. (2012). A cohort study relating urban green space with mortality in Ontario, Canada, *Environmental Research*, NO. 115, pp. 51–58.
 23. Waley, P. (2005). Parks and landmarks: planning the Eastern Capital along western lines, *Journal of Historical Geography*, NO. 31, pp. 1–16.

